

Миненко Олександр Валентинович,
аспірант кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти
педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0009-0006-9132-0377
unesco1992@gmail.com

ДЕКОНСТРУКЦІЯ КУЛЬТУРНИХ НАРАТИВІВ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Аналіз впливу цифрових архівів на збереження культурної спадщини ставить перед науковцями низку суперечливих, а інколи й дилемних питань. Одне з таких ґрунтується на ідеї необхідності збереження культурної спадщини шляхом її оцифрування, яке відкриває перспективи як до захисту традиції, так і до цілковитої її втрати через стирання смислу та цінностей. Ґрунтуючись на концепції *différance* Жака Дерріда, у яку він вкладає значення гри «різниць» та «відкладеного значення», можна побачити, як цифрова епоха трансформує традиційні наративи про минуле, розмиває їхню фіксовану природу та створює нові інтерпретації, що залежать від суб'єктивних чинників: хто керує архівами, хто їх читає і в якому контексті, той і надає їм смислового навантаження. У цьому процесі культурна спадщина як може бути збереженою, так і проходить низку деконструюючих трансформацій, оголює внутрішні суперечності та приховані залежності, які раніше залишалися непоміченими. Будь-які спроби зафіксувати єдиний «справжній» зміст наративу неможливі, оскільки «сліди» сенсу, які в ньому присутні, ніколи не розкриваються цілком.

У традиційному підході культурні наративи або історичні хроніки, міфи чи літературні твори сприймалися як стабільні носії смислу, що відображають «істину» про минуле. Однак цифрові архіви, як-от онлайн-музеї, бібліотеки чи бази даних, руйнують цю ілюзію присутності, про яку говорив Ж. Дерріда у своїй критиці західної метафізики. Переведення текстів, зображень або артефактів у цифровий формат робить їх доступними для нескінченного копіювання, редагування та переосмислення. Наприклад, оцифрований середньовічний манускрипт уже не є унікальним об'єктом, пов'язаним із конкретним часом і місцем, перетворюється на гіпертекст, який може бути доповнений коментарями, перекладений іншими мовами або вбудований у нові наративи. Це розмиває межі оригіналу та копії, підкреслює, що сенс не закріплений раз і назавжди, а виникає у процесі відмінностей між версіями й інтерпретаціями.

Ключові слова: культурна спадщина, культурний наратив, деконструкція, цифровий архів, слід, відкладене значення, відмінність, різниця, гіпертекст.

Mynenko Oleksandr,
Postgraduate Student at the UNESCO Department of Scientific Education
Faculty of Pedagogy
Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0009-0006-9132-0377
unesco1992@gmail.com

DECONSTRUCTING CULTURAL NARRATIVES IN THE DIGITAL AGE

The analysis of the impact of digital archives on the preservation of cultural heritage poses a number of controversial and sometimes dilemmatic questions for scholars. One of these is based on the idea of the need to preserve cultural heritage through its digitization, which opens up prospects for both the protection of tradition and its complete loss through the erasure of meaning and values. Based on Jacques Derrida's concept of *différance*, in which he invests the meaning of the play of "difference" and "deferred meaning", one can see how the digital age transforms traditional narratives about the past, blurring their fixed nature and creating new interpretations that depend on subjective factors: who manages the archives, who reads them and in what context, gives them semantic load. In this process, cultural heritage can either be preserved or undergo a series of deconstructive transformations, exposing internal contradictions and hidden dependencies that previously remained unnoticed. Any attempts to

capture the single «true» content of the narrative are impossible, since the «traces» of meaning that are present in it are never fully revealed.

In the traditional approach, cultural narratives or historical chronicles, myths or literary works were perceived as stable carriers of meaning, reflecting the «truth» about the past. However, digital archives, such as online museums, libraries or databases, destroy this illusion of presence, which J. Derrida spoke about in his critique of Western metaphysics. Translating texts, images, or artifacts into digital format makes them available for endless copying, editing, and reinterpretation. For example, a digitized medieval manuscript ceases to be a unique object tied to a specific time and place and becomes hypertext that can be annotated, translated into other languages, or embedded in new narratives. This blurs the boundaries between original and copy, emphasizing that meaning is not fixed once and for all, but emerges in the process of differences between versions and interpretations.

Key words: cultural heritage, deconstruction, digital archive, challenges, strategies, difference, hypertext.

Вступ. Жак Дерріда стверджував, що значення в мові завжди перебуває у відкладеному стані й залежить від відношення між знаками, а не від їхнього прямого зв'язку з реальністю. Якщо застосувати це до цифрових архівів, можна побачити, як традиційні історії про минуле втрачають свою авторитетність, оскільки через постійне деконструювання постійно вибудовують нові знакові скупчення. Наприклад, цифрова реконструкція історичної події – скажімо, битви чи ритуалу – залежить від того, хто її створює: історик, програміст чи маркетолог. Кожен із них привносить свої упередження, цінності та цілі, як-от наукова точність, освітній потенціал чи комерційна привабливість. У результаті наратив про минуле стає не фіксованою істиною, а полем гри смислів, де значення відкладається та переписується залежно від контексту. Це особливо помітно в соціальних мережах або платформах на кшталт Вікіпедії, де користувачі колективно редагують культурні історії, додаючи нові відгалуження інтерпретації, які можуть суперечити офіційним версіям. Це помітно й у літературі. «У культурі класичною вже дилемою є гіпертрофія інтелекту за рахунок енергії та чуттєвості, інтерпретація стає помстою мистецтву з боку інтелекту. Інтерпретація як досвід філістера, який «приборкує художній твір», робить його «поступливим, зручним», найчастіше трапляється в літературі, аніж в якійсь іншій галузі мистецтва. Скажімо, у площині інтерпретації Кафки вона виявляє «три армії гвалтівників»: ті, що бачать у його творах соціальну алегорію, ті, що бачать алегорію психоаналітичну, ті, котрі прочитують релігійну алегорію» (Хоменко, 2018, с. 172).

Деконструкція культурних наративів у цифрову епоху значною мірою занурює ще й у проблему влади, а точніше, перерозподілу ресурсів

і зосередження важелів впливу. Ж. Дерріда в роботі «Про поштову листівку» (Derrida, 1980) наголошував, що комунікація – це не прямий обмін смислами, а процес, сповнений випадковостей і розривів. У цифрових архівах цей розрив стає очевидним: хто вирішує, які історії оцифрувати, а які залишити в забутті? Наприклад, у західних інституціях у пріоритеті збереження власної спадщини, водночас ігнорують і залишають поза увагою культури меншин або колонізованих народів, тим самим переписують глобальний наратив / гранднаратив на користь панівних голосів. Водночас доступність цифрових даних дозволяє маргінальним групам заперечувати ці наративи, створювати контрісторії, що призводить до фрагментації єдиного культурного канону. Отже, цифрові архіви водночас демократизують і дестабілізують спадщину, оголюють її залежність від інтерпретаторів.

Теоретичне підґрунтя. За мету нашого дослідження ми обрали вектор, який спрямований на розкриття викривлень у розумінні культурної спадщини, до яких призводить постійне їх деконструювання. Особливо це помітно в цифрову епоху. Фундаментом до реалізації поставленої мети та доцільним теоретичним підґрунтям будуть виступати роботи Жака Дерріда з його концептуалізацією гри різниці та відкладення значення, що фактично засвідчує формування нової палітри смислів, а також його методологією деконструювання.

Постановка проблеми. Культурні наративи, з огляду на їх оцифрування, так чи інакше підлягають постійному деконструюванню. У результаті цього від реальної події, артефакту чи місця пам'яті залишаються хіба що «сліди» (лексикою Жака Дерріда), залишки сенсу застосовні до переходу від фізичних артефактів до їхніх віртуальних копій, які вказують на відсутність чогось первинного. Оцифрована картина або

текст втрачає свою «ауру» (у термінах Вальтера Беняміна), але набуває нових смислів через гіперпосилання, метадані та коментарі користувачів. Це створює парадокс: цифрові архіви зберігають спадщину, але водночас руйнують її традиційну форму, замінюють її симуляцією, де справжність стає недосяжною. Наприклад, віртуальний тур пірамідами Єгипту може розповісти більше, ніж фізичне відвідування, але ж він перетворює культурний об'єкт на спектакль, підпорядкований логіці споживання.

Тому оцифрування, отже, і деконструкція культурних наративів у цифрову епоху, збереження спадщини – це активне переписування минулого. Цифрові архіви не просто зберігають історії, але розривають їх на частини, оголюють приховані ієрархії, упередження та нестабільність сенсу. Нові інтерпретації залежать від того, хто володіє технологіями, хто їх використовує, у якому культурному чи політичному контексті це відбувається. Спадщина стає не замкнутим текстом, а відкритим процесом, де сенс завжди відкладається, переосмислюється і народжується знову в нескінченній грі відмінностей, різниць і повторень.

Виклад матеріалу. Беззаперечним є той факт, що людина виступає носієм культурної пам'яті. Доки триває її життя вона збирає наративи про буття власного народу, його цінності, традиції та передає своїм нащадкам. Її знання цих наративів є досить відносним, адже вона також отримувала його від інших людей, інших носіїв чи сприймала безпосередньо. Одна з українських дослідниць напрацювань П'єра Нора звертає увагу на те, що простір пам'яті людини, що насичений усілякими наративами про культуру чи історію, може виявлятися як безпосереднім, так і опосередкованим досвідом. «Простір пам'яті в кожній людини власний, проте збудований не лише на особистих спогадах. У більшості місць, що існують у тому просторі, людина ніколи не перебувала фізично, проте бачила їх, читала чи чула про них. Вони є частиною її власного досвіду, *набутого безпосередньо чи опосередковано*. Це *сконструйований у свідомості людини простір, у якому сусідять об'єкти*, що їх людина бачила на власні очі, й ті, про які читала, про існування яких довідалася з підручника географії чи з YouTube, ті, про які розповідали рідні, і ті, що зображені в рекламному буклеті про подорожі в «райські

куточки» десь у районі екватора. Увесь цей досвід стає для людини частиною її власного життєвого досвіду, її простору пам'яті» (Набок, 2017, с. 246). Як у свідомості людини, так і в подальшій передачі цього знання, досвіду людина виступає єдиним джерелом, яке передає його без розрізнення того, що є достеменним фактом, а що опосередкованим джерелами та носіями – ілюзіонуванням. Надалі у трансляцію цих наративів із власного досвіду людина здатна додавати нові факти, обставини чи події. «Розуміння функцій і значення дієслів у структурі наративу пов'язане з «наративом події», який пояснює поточну ситуацію та її окремі складники, дозволяє співвіднести факти, події. Така функційність дієслова забезпечує інформаційним медіаповідомленням включеність у стратегічні наративи, які науковці розуміють як «одну чи кілька пов'язаних одна з одною історій, що переважно ґрунтуються на реальних подіях, значення та роль яких у процесі розповіді модифікуються, а також мають чітку, логічну, естетичну побудову, делікатно підібрану фактичну доказову базу, спрямовану на подальшу колекцію світосприйняття і поглядів потенціальних реципієнтів наративу». Власне, так відбувається і з перенесенням культурних наративів на цифрові носії: вони дещо викривляються, місцями спотворюються, а завдяки деконструкції виростають в геть інші історії.

Культурні наративи самі собою є своєрідними інтерпретаціями, адже вони відбивають настрої соціуму та його ставлення до подій. Культурні наративи передаються через мистецтво, літературу, традиції, засоби масової інформації та інші форми комунікації. Вони є виразником смислу побаченого та пережитого митцем / наратором, або ж через уже створені об'єкти культури допомагають людям осмислити своє місце у світі, згадуючи минуле, задають орієнтири для сьогодення та формують очікування від майбутнього. Міфи та легенди, національні ідеї чи сучасні медійні історії є тими культурними наративами, які увиразнюють динаміку та можуть змінюватися водночас під впливом соціальних чи економічних чинників, або й від стану оповідача.

Додаткової динаміки культурним наративам додає ще й переведення їх в цифровий формат. Тут зауважимо, що значна частка культурних наративів натеper уже створюються в цифровому

форматі. Культурні наративи в епоху цифрових технологій зазнали глибокої трансформації, змінивши спосіб створення, поширення та споживання цих історій. Інтернет, соціальні медіа та цифрові платформи посприяли багатоголосся різного роду культурних дискурсів. На відміну від традиційних засобів масової інформації, які часто централізували наративи, цифрові простори дозволяють людям створювати та поширювати власні історії, сприяють плюралістичному, але фрагментованому наративному ландшафту. Цифрові інструменти також змінили форми оповіді. Меми, короткі відео й інтерактивні засоби масової інформації, як-от віртуальна реальність чи ігри, представляють нову граматику оповідання, поєднують гумор, іронію та безпосередність. Ці формати призначені для більш поверхневої уваги та ризикують надмірно спростити складні культурні питання. Та саме такий формат «дозволяє побачити суб'єктність не як фіксовану даність, а як постійно змінювану структуру, що існує у процесі перекладу між різними контекстами й системами значень. Завдяки такому підходу деконструкція стає інструментом для розуміння сучасних наративів, де зміст формується не через стабільні сутності, а через взаємодію тексту, мови й інтерпретації» (Польовий, 2025, с. 135).

Наш дослідницький інтерес усе ж більше спрямований не на цю крайню групу наративів, які породжуються цифрою, а на ті, які мають чітку культурну цінність і в даний формат переводяться. Отже, у світлі підходу Жака Дерріда стає зрозумілим, що збереження культурних наративів у їхній вихідній формі та зі сталим смислом фактично неможливе. «Наративність постає як процес дискурсивного самоконструювання, що водночас позбавлений стабільного сенсу. Вона не лише репрезентує реальність, а й активно її формує, виступає своєрідною «призмою», крізь яку розкриваються невловимі аспекти буття. Проте наративність не претендує на статус остаточної істини; вона є динамічною і схильною до деконструкції в кожному новому акті інтерпретації тексту. Центральним питанням, що постає перед дослідником, є проблема того, чому наративи, спрямовані на заміщення собою істини, виявляються нездатними зафіксувати її у стійкій мовній формі та навіть можуть слугувати засобами для маніпуляцій» (Польовий, 2025, с. 136).

Насамперед варто звернути увагу на те, що «деконструкція Жака Дерріда працює через подвійне заперечення та рознесення сенсу, створює простір для нескінченних інтерпретацій, які ніколи не досягають остаточності. Це дозволяє говорити про текст не як про замкнену систему, а як про процес постійного становлення значення. Такий підхід особливо важливий для дослідження наративів, де мова виступає не лише засобом передачі змісту, а й інструментом його постійного перетворення» (Польовий, 2015, с. 134). Запропонований Ж. Дерріда неологізм “différance” ураховує два значення: різницю та заперечення, виступає центральним місцем його філософії. Сенс виникає лише через різницю між знаками в мовній системі (ідея, запозичена у Фердинанда де Соссюра). Наприклад, слово «кіт» має сенс лише тому, що воно відрізняється від «міт», «світ» тощо. Сенс не властивий знаку, а визначається у відношенні до інших знаків. Сенс ніколи не досягає остаточної повноти чи «присутності». Коли ми намагаємося пояснити одну ідею, то вона відсилає до інших понять, які вимагають додаткових умов і фактажу. Отже, сенс завжди у процесі становлення, ніколи не буває цілком «тут і зараз», він «десь», «от-от». Différance – це одночасний процес створення сенсу через різницю та його постійне відкладання. Це не статична ідея, а динамічна гра, що підриває будь-яку опору. Так, традиційний аналіз може бути спрямований на «справжній» зміст, закладений автором. Ж. Дерріда вказує на те, що текст містить безліч інтерпретацій, які залежать від контексту, читачів і мови. Сенс твору постійно формується, як і вміла інтерпретація, що постійно відсилає до нових значень, а не до остаточної істини. Саме таким чином відбувається і з перенесенням тексту / наративу в інший (мається на увазі цифровий) формат.

Ще одним поняттям із концепції Ж. Дерріда, яке увиразнює відсутність сталого сенсу в нових варіаціях наративу, є «слід» / “trace”. «Деконструкція прагне вийти за межі онтологічної відмінності, де неможливо водночас осмислити онтичне й онтологічне. Одне містить у собі сліди іншого і водночас не є діалектично іншим. Воно включає сліди іншого, оскільки спрямоване в бік відсилання до інших об'єктів. Отже, буття тут виступає не як суто трансцендентне, але як слід, що означає саму

відсутність змісту, роблячи сенс завжди відкритим і невловимим. Це означення сліду, у якому буття постає в постійному відсиланні до іншого, а не у стабільності власної сутності. Означуючи сліди, буття в деконструктивному сенсі є радше процесом, ніж завершеним феноменом. Саме ця відсутність сталого означуваного забезпечує можливість нескінченного переосмислення, де сенс з'являється не як щось статичне, але як те, що постійно перебуває в русі, «відступає» від самого себе» (Польовий, 2025, с. 139). Слід – це одночасна присутність і відсутність. Він вказує на те, що будь-який знак відсилає до інших знаків, які ніколи не можуть бути цілком реалізовані. Як зазначає Ж. Дерріда, «слід – це зникнення походження», акцентує увагу на відсутності вихідної точки або абсолютного початку, до якого можна було б повернутися (Дерріда, 2004).

Висновки. Деконструкція культурних наративів із філософії Жака Дерріда підриває традиційні смисли, розкриває умовність і контекстуальну залежність бінарних опозицій (наприклад, добро/зло, правда/брехня), на яких

будуються ці наративи. Вона висуває претензії на універсальну позицію, демонструє, що значення текстів та ідей не є фіксованим, а залежить від того, наскільки важливими є авторитетні традиційні джерела, зокрема й у літературній та історичній площинах.

Деконструкція розкриває маргіналізовані голоси та погляди, виключені з концептуальних наративів, сприяє їхньому визнанню та відкриває шлях до плюралізму інтерпретацій. Це приводить до критичного переосмислення різного роду ідентичностей (національних, культурних), робить їх більш плинними та менш нормативними. Деконструкція включає й етичний складник, оскільки орієнтує на відповідальність перед «іншими». З огляду на це я переосмислюю наративи з урахуванням їхнього впливу на маргіналізовані групи. Вона здатна подолати кризу стійких смислів, які сприймаються як релятивізм, що ускладнює прийняття нових базових принципів. Проте деконструкція стимулює критичне мислення, відкритість до розмаїття та переосмислення культурних засад.

Список використаних джерел:

- Дашченко, Н. (2023). Дієслівна нарація в інформаційних медіаповідомленнях про війну в Україні. Наративи війни у фольклорних, літературних та медійних текстах: збірник тез міжнародної наукової конференції, 27 квітня 2023 р. упоряд. О. Лабашук. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 63 с., с. 14–17.
- Дерріда, Ж. (2004). Письмо та відмінність. Київ: Основи, 602 с.
- Дерріда, Ж. (1996). Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів: Літопис. С. 457–472.
- Повторєва, С. (2010). Принцип деструкції М. Гайдеггера і деконструкція постструктуралізму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. С. 59–65.
- Польовий, С. (2025). Наративізація буття у Жака Дерріда. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 1 (64). С. 133–146. <https://doi.org/10.21564/2663-5704.64.324579>
- Набок, С. (2017). Простір і пам'ять: на перехресті контекстів. *Наукові записки*. Вип. 5–6 (91–92). С. 244–53.
- Нора, П. (2014). Теперішнє, нація, пам'ять. Київ: Кліо. 272 с.
- Федорків, О., Касьяненко, К., Бойко, В. (2024). Аналіз культурних наративів у витворах мистецтва для дослідження українсько-російських відносин. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал*. № 3. С. 46–52.
- Філіппов, В. (2014). Деконструкція культури у філософемах Дерріди. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. № 57. С. 220–229.
- Хоменко, Г. (2018). Жак Дерріда: свобода інтерпретації як (не)можливість. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Філологія. №78. С. 165–168.
- Derrida, J. (1980). *La Carte postale: de Socrate à Freud et au-delà*. Paris, Flammarion. P. 592–303.
- Searle, J. (1977). *Reiterating the Differences: A Reply to Derrida*. *Glyph*. 1: 198–208.

References:

- Dashchenko, N. (2023). Diieslivna naratsiia v informatsiinykh mediapovidomlenniakh pro viinu v Ukraini [Verbal narration in news media reports about the war in Ukraine]. *Naratyvy viiny u folklornykh, literaturnykh ta mediinykh*

tekstakh: zbirnyk tez mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, 27 kvitnia 2023 roku / uporiad. O. Labashchuk. Ternopil: Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, 63 s., s. 14–17.

Derrida, Zh. (2004). *Pysmo ta vidminnist*. [Writing and difference]. Kyiv: Osnovy, 602 s.

Derrida, Zh. (1996). *Struktura, znak i hra u dyskursi humanitarnykh nauk* [Structure, sign and play in the discourse of the humanities]. *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky KhKh st. L.: Litopys*. S. 457–472.

Povtorieva, S. (2010). *Pryntsyp destrukttsii M. Haidehhera i dekonstruktsiia poststrukturalizmu* [M. Heidegger's principle of destruction and the deconstruction of post-structuralism]. *Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnik"*. S. 59–65.

Polovyi, S. (2025). *Naratyvizatsiia buttia u Zhaka Derrida* [The Narrativism of Being in Jacques Derrida]. *Visnyk NluU imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*, 1 (64). S. 133–146. <https://doi.org/10.21564/2663-5704.64.324579>

Nabok, S. (2017). *Prostir i pamiat: na perekhresti kontekstiv* [Space and Memory: At the Crossroads of Contexts]. *Naukovi zapysky*. Vyp. 5–6 (91–92). S. 244–253.

Nora, P. (2014). *Teperishnie, natsiia, pamiat* [The present, the nation, memory]. Kyiv: Klio. 272 s.

Fedorkiv, O., Kasianenko, K., Boiko, V. (2024). *Analiz kulturnykh naratyviv u vytvorakh mystetstva dlia doslidzhennia ukrainskorosiiskykh vidnosyn* [Analysis of cultural narratives in works of art for the study of Ukrainian-Russian relations]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv: nauk. zhurnal*. № 3. S. 46–52.

Fillipov, V. (2014). *Dekonstruktsiia kultury u filosofemakh Derridy* [Deconstruction of Culture in Derrida's Philosophemes]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*. 2014. № 57. S. 220–229.

Khomenko, H. (2018). *Zhak Derrida: svoboda interpretatsii yak (ne)mozhlyvist* [Jacques Derrida: freedom of interpretation as an (im)possibility]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Filolohiia*. № 78. S. 165–168.

Derrida, J. (1980). *La Carte postale: de Socrate à Freud et au-delà*. Paris, Flammarion. R. 592–303.

Searle, J. (1977). *Reiterating the Differences: A Reply to Derrida*. *Glyph*. 1: 198–208.